

JÓKAI ÉS PÁPA

Irta és a Magyar Kulturális Egyesületek Országos Szövetsége és a Magyar Városok Országos Szövetsége közreműködésével, Budapest Székesfőváros Népművelési Bizottsága keretében, a Pápa Városi Közművelődési Egyesület Budapesten, a Magyar Tudományos Akadémia üléstermében, február 18-án rendezett irodalmi estjén felolvasta :

DR. TÓTH ENDRE

theol. tanár, egyet. m. tanár.



P Á P A , 1 9 4 3 .



A PÁPAI REF. THEOL. AKADÉMIA KIADVÁNYAI
41.

JÓKAI ÉS PÁPA

Irla és a Magyar Kulturális Egyesületek Országos Szövetsége és a Magyar Városok Országos Szövetsége közreműködésével, Budapest Székesfőváros Népművelési Bizottsága keretében, a Pápa Városi Közművelődési Egyesület Budapestben, a Magyar Tudományos Akadémia üléstermében, február 18-án rendezett irodalmi estjén felolvasta :

DR. TÓTH ENDRE

theol. tanár, egyet. m. tanár.



P Á P A , 1 9 4 3 .

Az a dunántúli kis város, ott a Bakony alján, amelyiknek képviselőjében itt megjelentünk, — sok szempontból igényelheti, múltjánál és jelenénél fogva, az érdeklődést, a figyelmet. De úgy tetszik, hogy ha indokolni akarnám ezt az igényt, nehéz lenne a választás, hogy melyik eseményt, vagy történetet tartsam olyannak, amelyik mellett a legerősebb indok lehet.

Beszélhetnénk a legendáról, mely szerint István királyunk idáig jött eléje a koronát hozó Asztrik apátnak. Beszélhetnénk arról a két várról, Bellerszegről és Zsemletről, amelyek a középkorban a mostani város helyén állottak, mely »két szomszédvár« sokszor látta bástyái alatt a testvér-vér hullását. Szólhatnék a IV. Bélát a tatárvesz idején Dalmáciába kísérő pápai plébánosról. Elmondhatnám, hogy mikor Pápa várának az urai a Garák voltak, az itt tartott országgyűlésen fogadta meg a Siklósról szabadult Zsigmond király, hogy ezentúl az ország törvényeit megtartja. Vagy elmondhatnám, hogy itt állott s áll ma is az ősz Peterdi háza. Beszélhetnék az Enyingi Törökökről, az Eszterházyakról, vagy a török és kuruc világ harcairól, a francia betörésről, — mind megannyi érdeklődésre számot tartható részéről a város történetének.

De úgy érzem, hogy arról kell beszélnem, ami lényegében a város szellemi fejlődésének s naggyá léételének útját megszabta, s arról, akinek zsenije ezt az utat fényvel árasztotta: a négyszázéves kollégiumról s annak egykori, száz év előtti diákjáról: Jókai Mórról!

A református kollégiumok élete, akár a multra, akár a jelenre nézve ma nyitott könyv mindenki előtt.

Nem is akarom fárasztani hallgatóimat azzal, hogy elmondjam 400 év küzdelmeit, eredményeit, a kollégium külső belső életének körülményeit. Csak annál a pontnál akarok megállani röviden, az 1841/42. iskolai évnél, amikor ennek a kollégiumnak diákja volt Jókai Mór!

Életrajzírói sokszor és sokféle beállításban bemutatják már Jókai pápai diákesztendejét. Sok nem igazolható feltételezést is beleszöttek ez előadásokba. Sok olyat elmondtak, amit pedig erről az esztendőről elmondani nem lehet.

A legterjedelmesebb Jókai életrajz írónak: Mikszáth Kálmánnak igaza van abban, hogy a város akkor különösen alkalmas volt iskola-városnak. Alkalmasabb, mint akár Pozsony, akár Komárom, amelyeknek iskoláiban előzőleg Jókai tanult. — Pápán nem volt katonaság, nem voltak országos hivatalok. S ha nem lettek volna országos híri vásárai s nem lett volna itt az Eszterházyak egyik rezidenciája, — akkor kollégiumán s a Bencések gimnáziumán kívül egyéb nevezetessége alig lett volna. Aki akart, Pápán tanulhatott nyugodtan.

De a diákvárosban azért volt kultúra az iskolán kívül is. A nemzet napszamosai: a magyar színészek évről-évre hosszabb időre is felkeresték. 1841/42-ben Komáromy Sámuel szintársulata összesen mintegy 160 napot töltött a városban. S ez évben fellépett itt Déryné, Egressy Gábor, mint vendégszereplő. S a társulathoz tartozott Szathmáryné. Volt a városban Kaszinó, Polgári Kör, Védegylet. Volt gyorsírástanfolyam, volt zenekultúra. 1840-től kezdve van hangászati iskola, 1842-ben alakul Hangászati Egylet és évenként 12.000 példányban jelenik meg a Pápai Közhasznú Kalendárium a főiskolai könyvnyomda sajtóján, sok egyéb más könyv és nyomtatvány mellett.

De bent a kollégiumban még inkább meg volt a lehetőség arra, hogy kiműveljék az idekerülő fiatal

diákot. Az egyébként nem nagyszámú tanárok között volt Tarczy Lajos, a híres természetbúvár-filozófus, s akadémiai tag, s ott volt: tudós Bocsor István, ki a költő szerint »historiában kutat világeszmét«. De a többiek is legalább is tankönyveket író tudós koponyák és diákokat szerető nevelők voltak. És éppen 1841-ben alakul meg Pápán az első diákönképzőkör: a Képzőtársulat, országos viszonylatban is az elsők között, mely az önmunkásságnak tág teret nyújt.

Még az esetben sem kellene tehát okot keresnünk, hogy a komáromi iskola osztályainak elvégzése után miért került éppen Pápára Jókai, ha előbb 10 esztendővel nem itt tanult volna Károly bátyja is, — mert a kollégium és tanárainak hírneve minden további nélkül kész magyarázatot ad. Igen, ide került Jókai Mór, a II. bölcsészeti osztályba, mai értelmezés szerint a VIII. gimnáziumba. S a már említett okok miatt egyáltalában nem véletlen az, hogy ugyanaz évben tanultak itt Petőfi Sándor, Orlai Petrics Soma, a későbbi festőművész, Kerkapoly Károly, majdan pénzügyminiszter, Kozma Sándor, akiből legfőbb ítélőszéki bíró lesz, Gózon Lajos, pár év múlva honvédelezredes, Ács Károly, a költő és sokan mások. Iskola társai közül maga Jókai 12-öt számolt el olyat, aki később megérdemelte, hogy nevét a lexikonok is megőrizték.

Jókai igen jó tanuló volt. Mindkét félévben tiszta kitűnő volt a bizonyítványa. S osztályában az akkor szokásban volt osztályrend szerint a harmadik tanuló. De szorgalmas tagja volt a Képzőtársulatnak is, ahol verseket, elbeszéléseket írt, szavalt és bírálatokat olvasott fel a beadott munkákról. — Jó barátságban élt lakótársával, Kerkapolyval, s rajta kívül Petőfivel és Petricscsel.

Nem volt bentlakó diák. Kint a városban volt szálláson és koszton is. Éppen ezért a kollégiumi életnek nem volt olyan közvetlen részese, mint a bentlakó

diákok. De éppen ezért a kollégium vas fegyelmét sem érezte annyira, mint amazok. Mert még ha adottsága lett volna is rá, akkor is igen kis mértékben kerülhetett összeütközésbe azokkal a törvényekkel, amelyeknek fele azzal kezdődik, hogy tilos! s a másik fele azzal végződik, hogy: nem szabad! A bentlakó diákok sokszor érzik ezt a fegyelmet, amely nem csap ugyan egyszerre könyörtelenül azokra, akik leckét, vagy diplomot mulasztanak, — akik bálba, kávéházba, vagy kocsmába mennek, vagy akármilyen egyéb excessust követnek, amelyből nem vétetnek ki a pipázás és a hegedülés, a hegyes orrú csizma viselése, vagy a szűk tóga hordása sem, — de az iskolai szék következetesen számonkér s számontart mindent és szabja ki rájuk a megpirongatástól kezdve a kenyér elvonás, a carcer, a jótéteménytől való megfosztás, vagy igen gyakran a pénzbírság büntetését is.

Csak kuriozumképpen említem meg, hogy pl. Petőfi, a szabadság lángelkű dalnoka s bajnoka s ízben is megüli a főiskolai börtönt, — leckeórák mulasztásáért, s Kozma Sándor, a későbbi legfőbb ítélőszéki bíró, majd főügyész, — diákkorában magán tapasztalhatta az osztó igazság kezét, amidőn bálozásért ismételten is két forint bírságot fizet, majd hat órai karcert kap, s a leckemulasztásért is a megpirongatástól kezdve kapja a folyton emelkedő büntetéseket a pénzbírságon keresztül újra csak a karcerig.

Jókainak, mint kintlakó diáknak, sokkal több szabadsága volt. De nem élt ezzel a szabadsággal. Saját vallomásából tudjuk, hogy pápai tartózkodása idején egyszer sem volt színházban. A kocsmázó »betyárokat« s a kávéházba járó »gavallérokat« mélyen lenézte. Életrajzai nyomán azt mondhatjuk róla, hogy ő olyan igazán jó fiú volt. De azért az életrajzírók állítása nem mindenben igaz mégsem. Ha nagyobb kihágásokat nem is követett el, azért mégsem volt olyan igazán jó fiú! Az iskolai szék, a *sedes* jegyzőkönyvé-

ben ismételten is találkozunk Jókai Móric nevével. Harmadszori leckemulasztásért két ízben is áll a sedes előtt és előbb nyilvános dorgatoriumban részesül, majd az év vége felé ugyanezért keményen megpirongattatik. Templom mulasztásért is két ízben van citálva a tanári szék elé és mindkét alkalommal megintésben részesül.

Én azt hiszem, hogy ezt tudva sem lesz kisebb előttünk Jókai. Sőt annál inkább igazi diáknak tudjuk elképzelni őt. De azt is bizonyosra vehetjük, hogy e mulasztásoknak okát a képzőtársulatnál kell keresnünk, amelyben Jókai és társai lázasan munkálkodtak ez évben. Lehet azonban, hogy oka volt ennek az a gyenge egészség, amiről ő maga is ír és ami oka volt aztán annak is, hogy a következő iskolai évben nem Pápára jött Jókai jogásznak, hanem elment Kecskemétre!

Igy telt el az egy év! S amit ez a száraz keret magában foglalt, arról csak későbbi adatokból tudhatunk meg egyet mást és pedig éppen Jókai többször is ismétlődő visszaemlékezéseiből. Lehet vitatni, hogy egy esztendő pápai diákoskodás, különösen is a pozsonyi, komáromi és kecskeméti diákévek közé beékelve, — lehetett-e, volt-e Jókaira különösebb hatással? Az érvek és ellenérvek felsorakoztatása helyett, hadd feleljen meg erre maga Jókai.

Azt írja egyik helyen (Az én kortársaim) »Volt Pápán egy önképző társulatunk, abban szavaltunk és saját műveinket felolvastuk, jutalmat is tűztünk ki a legjobb költői művekre... Az ez évben kitűzött 3 költői jutalmat Petőfi, Petrics és én nyertük el...«

Másutt (Egy magyar költő életéből): »A pápai nagy kollégium mellett ott volt egy kicsi fehér ház, abban meg egy még kisebb fehér szoba, abban a ház kis szobájában szokott összejönni ezelőtt sok-sok esztendővel három fiatal diák, akinek kicsiny volt ez az egész világ, az egyik volt Orlai Samu... a másik

Petőfi Sándor, a harmadik én voltam. Tizennégy évvel fiatalabbak voltunk a jelennél... Mindenikünknek volt saját kedvenc szenvedélye, Orlaié a költészet, Petőfié a színpad, az enyém a festőecset... Mikor pedig ismét összetalálkoztunk, akkor Petőfi hirhedt költője volt Magyarországnak, Orlai ihletett festész, magam... ime szántom ezt a sok csúnya fekete betűt és azt szeretném, ha ma is ott tanácskoznánk abban a kis fehér szobában, hogy mi legyen belőlünk...»

Megint másutt: »Minket is megragadott az a szent örültség, amit az udvarias világ költészetnek nevez; Pápán voltunk, diákok voltunk, mi is alkottunk magunknak tudós társaságot... nevezük mi azt illő szerénységgel képzőtársulatnak... tartottunk gyűléseket, amikben szónokoltunk, úgy, mintha országgyűlésen volnánk, szavaltunk, mint a színpadon, s vitakoztunk apróságok felett, mintha igazi tudósok volnánk. Olvastunk fel verseket és novellákat, megbíráltuk s ami jó volt, azt beírtuk egy nagy könyvbe, melyet hívtak érdemkönyvnek... Ez aktív multság a könyv-olvasás passzív élvezetével lévén összekötve, kicsiny társaságunk közvetlen előmozdítója volt az irodalomnak az által, hogy a megjelent jobb műveket megvette és bámulta... és aztán ádtunk ki egy egész könyvet, aminek neve volt Tavasz... és ha valaki olvasná azokat a furcsa verseket és novellákat, amik azokban vannak, hogy elmosolyodnék rajtuk, én pedig valahányszor azokat előveszem, mindig valami olyan könnyféle jelen meg a szemeimben: milyen boldogok voltunk akkor...«

Feltűnhetik, hogy mindezek az emlékezések csak a képzőtársulatra vonatkoznak, s csak azoknak nyilvánvaló hatásáról, de tanulásáról és tanáraitól nem mond semmit sem Jókai. — De hogy ez utóbbiak is elevenen éltek benne, még hosszú évtizedek múlva is, annak bizonyága az a levél, amit 1880-ban írt Pápára, válaszul arra a levélre, amelyben meghívták őt, hogy a

diákkori lakóházát megörökítő emléktábla leleplezésén jelen legyen. Ebben szelíd humorral fűszerezett mentegetőzés után így ír: »... majd nemsokára lesz nekem alkalmam pápai barátaimat élőlőszóval is forrón üdvözölhetni. Nem is egy alkalom, de kettő. Van nekem két hajdani kedves tanárom Pápán, kiknek egyike Váli Ferenc vezetett be engem a költészet, rhetorica, philosophia csarnokába, aki megismertetett a természetrajz örök szépségű régióival, a másik Tarczy Lajos pedig, aki feltárta előttem a természettudomány felséges világát, mindkettőjük az excelsior jelmondatával, önismeretre, felfelé törekvésre serkentettek, mind a kettő megragadó előadásával azt éreztem, hogy a tudás munkája nem a halandók kínzására kitalált büntetés, hanem az olymp látogatók kiváltságos gyönyörűsége. Ezen régi barátaimnak rövid időn ötven éves tanári jubileuma fog bekövetkezni. Meg lesznek azok ünnepelve tisztelőik, egykori tanítványaik által. Ezen ünnepélyekben hivatlanul is részt fogok venni, mint egyike a legtöbbel tartozó adósoknak...«

Ugyane levélben ír aztán pápai diákoskodásának egyéb körülményeiről is. Lakásáról, olvasmányairól, festő-szenvedélyéről, ír a képzőtársulatról, az ott nyert egy arany jutalomról: »az az egy arany és ez az arannyal drágább szó, hogy előbbre törj, egész életemnek irányítója lett. Ezt nem felejtettem el, azt nem adtam ki soha!« — S annak az egy aranyak az emlékére ettől kezdve minden évben öt aranyat küldött pályadíjakra a képzőtársaságnak, egészen haláláig, s halála után rokonsága juttatta el egészen a legutóbbi időkig a társulatnak e »Jókai aranyakat«. De ennél a bőkezű támogatásnál ezerszer többet ért a főiskolának és mondhatjuk egész Pápa városának az, amit a most ismertetett levélben írt az Alma Materről, s az ott folyó munkáról: ami ma pápai szobrának talapzatába vésvé állít meg minden pápai diákot: »áldott legyen a láng, mely utamra rávilágított!«

Nos, ha emlékezéseiben így ír Jókai Pápáról, joggal remélhetnénk, hogy regényeiben s elbeszéléseiben is találunk pápai tárgyat, Pápáról szóló részeket. Ezt azonban hiába keressük. Mert ezt a kis részletet, ami a Névtelen vár című regényébe van beleszöve, de a regényhez szervesen nem tartozik, az insurrectio történetének egy darabja: „A pápai nap“ nem felel meg annak, amit keresünk. Ami diákélet, önképzés, regényeiben előfordul, az szinte mind Debrecenben történik. Még Pápa környéke, a Bakony is, egyedül az „Enyém, tied, övé“ című regényében jut szóhoz s ott is a zirci fehér barátokkal kapcsolatban.

Úgy, hogy szinte kétségbe kellene vonnunk az ismertett emlékezések őszinteségét, vagy legalább is mélységét, midőn pápai vonatkozásokat keresve regényeit végig nézzük. Egy költő, egy művész, aki legfogékonyabb életévében van Pápán, aki annyi melegséggel uttatja kifejezésre Pápához való szeretetét, — soha, semmikor sem tudott volna az extasis perceiben Pápára visszaszállni, cselekvényét itt bontogatni, alakjait itteni emlékeiből elővarázsolni? A látszat szerint nem.

Azonban ez csak látszat. A kollégiumi diákélet rajzát legtöbbször Debrecenből adja Jókai. Pedig sohasem volt debreceni diák s Debrecenbe is csak a szabadságharc alatt kerül el először s akkor sem olyan körülmények voltak, hogy akár tanulmányozhatta, vagy épen beleélhette volna magát a debreceni diákéletbe. De ha jobban megfigyeljük azt a diákéletet, amit Jókai rajzol, azonnal rájövünk, hogy csak a hely: Debrecen, az élet: a pápai diákélet. Nem akarok hosszasan részletezni. Csak egy pár bizonyítékot említek fel állításom mellett. *Dárdás* diákok nem voltak Debrecenben, vagy legalább is nem így hívták azokat, akik az étel behordását végezték, — ellenben voltak s ma is vannak Pápán. A diákok kenyérét sohasem hívták Debrecenben *szatyinak*, de hívták s hívják ma is Pápán. Debrecenben brugó volt a kenyér neve! Aztán: Az „És mégis mo-

zog a föld“ c. regényben a kicsapott diákokat bucsuztatják társaik a kollégium előtt s ott éneklük a bucsuztató dalt:

„Muzsa, muzsa, muzsanyáj!
 Indulj patakoknak árnyas
 Berkeibe,
 A szent Pierideneknek
 Boldog kertjeibe.
 Oszlik, bomlik kis seregünk,
 Szakadoz,
 Pusztán, árván hagyva busan
 Maradoz.
 Letette szent atyánk lantját,
 Muzsák!
 Mars haza hát!“

Nos, ezt a dalt elénekelhetik a regényben szereplő debreceni diákok, — zúghatja benne a basszust Barkó Pali, — de az igazi debreceni diákok nem énekeltek soha, mert nem is ismerték azt, különösen is nem a regény cselekvényének az idején! Ellenben ismerték s énekeltek s éneklük ezt ma is a pápai diákok, — régebben, Jókai pápai diákoskodása idején az évvégi ünnepélyek alkalmával, újabban a VIII. osztályt végzett maturandusok bucsuztatásánál. Mert ezt a dalt az 1830-as években írta Bocsor István pápai professzor. Ezt a dalt Jókai csak Pápán tanulhatta, de a poetica licentia a debreceni diákok szájába adta. —

„Az elátkozott család“ c. regényben az ál Kadar-kuthy Viktor a viharos Dunán viszi magával a szép Malárdy Herminát s dalolva evez. S vajjon mit énekel? „Hajlong sajkám, Verdesi hullám . . .“ Ez nyilván lehetne komáromi dal s tanulhatta azt ott is Jókai. Pedig ez is pápai emlék!

Volt Pápán egy híres professzor, Mándi Márton István. Ő volt az iskola második megalapítója. A 1831-ben elhalt professzor neve, híre, emléke nemcsak Jókai pápai diáksága idején élt elevenen Pápán (különben

Őt is felismerhetjük „A debreceni lunatikus“ Harangi professzorának alakjában) — de él ma is. Márványszobra, mely a könyvtárban áll, nem merevítette őt kövé, sokkal inkább éltető eszme ő. Nos, ennek a Márton Istvánnak legkisebb fia, diákkorában, egy komáromi látogatása alkalmával a Dunába fulladt. S az akkori pápai diákok közül, valamelyik poéta lélek, ennek a Márton Károlynak az emlékére írta azt a dalt. Pápán tanulta azt Jókai — és Kadarkuthy Viktorral énekelteti el! (Nb. a regény cselekvénye itt is korábbi, mint a dal szerzésének az ideje!)

Csak még egyet! Élt Pápán a XVIII. században egy híres, nevezetes nagy úr: Kenessey István. Korábbi életéről csak annyi ismeretes, hogy prókátor-féle ember volt, majd a kurucvilág idején a pápai földesúrnak, Esterházy Antal grófnak, Rákóczi dunántúli főgenerálisának volt hadititkára, jószágainak kezelője, belső bizalmasa. Mikor 1709-ben a dunántúli hadjárat véget ért, Kenessey nem megy Esterházyval Rákóczi után, de nem is marad az Esterházy-birtok vagyongazdálkodója, hanem megtelepszik Pápán s többé már nem mint szegény fiskális, hanem mint a mezőlaki, szilasbalhási, sávolyi birtokok ura. Egy csapásra nagy vagyonú úr! Meg is nőstül. Feleségül veszi Szondy Zsuzsánnát, Séllyei István gályarab-püspök unokáját, egy református prédikátor leányát. S aztán 40 évig élnek boldog házasságban. De Kenessey közéleti férfiú lesz, császári tanácsos az egykori kuruc titkárból, aki országos és mint az első dunántúli egyházkerületi főgondnok református egyházi ügyekben gyakran távol van Pápától, volt úgy, hogy egy ízben másfél évig is elmaradt hazulról. 1750-ben meghalt gyermektelenül. S akkor minden vagyonát felesége örökölte. De Szondy Zsuzsánna nem sokáig maradt özvegyen. Alig egy évvel Kenessey halála után az akkor már 60 felé járó, de még mindig szép özvegy férjhez megy egy délceg fiatal katonához: gróf Castiglionihoz, akinek azonban ezredesi kardbojtján

kívül egyebe nincs. S mikor megint alig egy év mulva meghalt Szondy Zsuzsánna, készpénzvagyonán kívül, ami jó 100.000 rhénes forint, s amit szegényeknek, diákoknak, s egyházaknak hagy, minden vagyonát a gróf öröklí. S mivel felesége halála után a most már gazdag Castiglioni Esterházy-leányt vesz feleségül s mivel felesége most őt éli túl, az egész Kenessey-vagyon Esterházy-vagyonná lesz.

Ez a látszólag ide nem tartozó történet sokáig elevenen élt a pápaiak tudatában. Hiszen a régi Kenessey-kúriát még az én diákkoromban is Kastélyos-(Castiglioni) háznak hívták, s bizonyára még elevebben élt az 100 évvel ezelőtt, amikor Jókai Pápán tanult.

A nagy mesemondó, mikor írt, a benne elraktározott élményeket, hallomásokat szedte elő, s gyúrta, alakította át azokat, szötte bele úgy meséjébe, ahogy teremtő fantáziája kívánta. S többé már nem kell, hogy a megtörtént eseményeknek, a valamikor élő alakoknak, valami közük legyen a regény cselekvényéhez, alakjaihoz. Talán a költő maga sem tudott volna számot adni róla, hogy mit s hol s hogyan hallott, abból, amit leírt?!

Igy történik aztán, hogy Jókainak egyszer, a Balatonon hajókázva, egy beszélgetés egy regény szálait adja kezébe. S mikor ír, akkorra már az elraktározott hallomások életre kelnek, csak hogy a regénybe beleszöve Kenessey István császári tanácsost Timár Mihály hajóbiztosnak hívják, aki nagy vagyonához nem a háború utáni zavaros időkben jut, hanem egy tökére futott gabonás hajóban talált kincsek révén, — felesége nem Szondy Zsuzsánna, hanem Timéa Zsuzsánna — s az özvegy nem Castiglioni ezredeshez, hanem Kacsuka vártüzértiszthez megy férjhez. De Timár Mihály vagyona éppúgy semmivé lesz, mint ahogy eltűnik a Kenessey vagyon is.

Igy születik meg a Pápán hallott történetből az Aranyember. S így hat Pápa Jókaira regényírás közben is!

Most már csak arról kellene beszámolnom, hogy hát Jókainak milyen hatása volt és van Pápán? Hosszasan már nem foglalkozhatunk vele. Pedig ennek az útnak is vannak olyan állomásai, ahol érdemes volna egy-egy kis időre megállani.

Az a tény, hogy Jókai testvére, Váli professzor felesége Pápán élt, természetessé teszi azt, hogy Jókai elég gyakran megfordult Pápán. S az is természetes, hogy ilyen rokoni látogatások alkalmával főleg a diákság, de az egész város népe is mindig módot talál arra, hogy iránta érzett nagy tiszteletét szerenáddal, kaszinói estély rendezésével stb. kifejezze. De ott van Jókai Pápán, ígérete szerint Tarczy professzor jubileumán is. Váli Ferenc jubileumára nem, csak temetésére jöhetett el, mert Váli előbb meghalt, mintsem jubileumát megérhette volna. De a Tarczy-jubileumon elhangzott Jókai toaszt helyett, Válinak maradandóbb szavakat mondott: ma is ott vannak e szavak a pápai temetőben Váli sírkövére felvésve:

„Életét áldják mindazok, kiknek lelke világot kiosztá
Félszázad látta pályáján fáradni, ki nem fáradva
Istent, Hazát szeretni tanított
Hamvainak adjon boldog nyugalmat a haza
Lelkének örök dicsőséget a menny.“

Aztán ott volt Pápán Jókai lélekben akkor, amidőn 1881-ben a színházat felavatják, ő írja annak megnyitására „Az utolsó prológ“ c. verset. Ez a költemény maga érdemes volna arra, hogy vele s csak vele foglalkozzunk. A költő lelkiségéből, a színészetről alkotott véleményéből s pápai visszaemlékezéseiből annyi van benne, hogy egész előadást lehetne tartani róla.

De már nem időzhetünk tovább. Csak azt említjük még meg, hogy Jókai pápai lakóháza táblával van

megjelölve, — az az utca, amelyikben ez a ház áll, Jókai nevét viseli, hogy az ő nevéől nevezik az egyik pápai kulturális egyesületet Jókai-körnek, — hogy 1893 óta a város díszpolgára volt, pedig Pápa városa nem volt adakozó e méltóság osztogatásával. Jókai előtt csak Kossuth Lajos és Zimmermann János, a bőkezű alapító, részesültek ebben a megtiszteltetésben! Azután, hogy 1931-ben a főiskola 400-ados jubileumán leplezték le szobrát, Petőfi szobrával együtt, a kollégium előtti téren, és pedig Kormányzó Urunk jelenlétében. — A főiskola 1895-ben emelt új épületén a Jókai által ajánlott jelmondat áll: Istennek, Hazának, Tudománynak! A főiskola és a Jókai-kör sorozatosan meg-megújuló ünnepi alkalmai után 1942-ben a főiskola jubileumi ünnepséget rendezett a két halhatatlan pápai diák 100 év előtti ott tanulásának alkalmából.

És hiszem, hogy e 100 év után sem pihen el a Jókai-kultusz Pápán s amint eddig szinte évről évre visszatérő alkalmakkor ihlette meg neve és geniusa a pápai diákságot és a pápaiakat, — úgy fog ez tartani mindig, míg áll e haza, áll a pápai főiskola s amíg lesz pápai diák! Amint a pápai költő írja:

„... Mert mienk volt! Itt lön szárnyra kelte
 Innen áradt glóriája szerte.
 Ő mienk volt s megtartjuk mienknek
 Míg a korra, mely ma feledi
 Szébb kor jő s véle visszatérnek
 Hála s szeretet erényei...”

(Kőrös Endre, 1906)



A Pápai Református Theologiai Akadémia kiadványai:

1. *Tóth Lajos dr.*: A páskha eredete és történeti fejlődése. Pápa, 1931. — — 3.— P
2. *Pongrácz József dr.*: Pál apostol Efezusban. Pápa, 1931. — — — — — 5.— ”
3. *Tóth Endre dr.*: Mándi Márton István élete. Pápa, 1931. — — — — — 5·40 ”
4. *Trócsányi Dezső dr.*: Mándi Márton István tudományos munkássága. Pápa, 1931. 5·40 ”
5. *Török István dr.*: Barth Károly teológiájának a kezdetei. Pápa, 1931. — — 3.— ”
- 5/a *Török István*: A barthi teologia elméleti és gyakorló-lelkészi szempontból. Pápa, 1931 —·50 ”
6. *Bohatec József dr. D.*: Kálvin művelődéstörténeti jelentősége. Pápa, 1932. — — —·70 ”
7. *Keller Adolf D.*: Az ökumenikus mozgalom mint teológiai probléma. Pápa, 1933. —·70 ”
8. *Márkus Jenő*: Schleiermacher váltságtana. Dogmatörténeti tanulmány. Pápa, 1934. 3.— ”
9. *Tóth Endre dr.*: A dunántúli református egyházkerület statisztikája. Pápa, 1934. 1.— ”
10. *Török István dr.*: Luther és a Biblia. Pápa, 1934. — — — — — —·50 ”
11. *Domján János dr.*: Mózes. Vallástörténeti tanulmány. Pápa, 1934. — — — — — 3·60 ”
12. *Tóth Endre dr.*: Sport, kirándulás, weekend, levente és az egyház. Pápa, 1934. — — —·50 ”
13. *Török István dr.*: Egyház és politika. Theológiai etikai tanulmány. Pápa, 1935. —·70 ”
14. *Márkus Jenő*: Történelem és hit. Pápa, 1935. —·50 ”
15. *Webster J. Macdonald dr.*: Magyarországi Szent Margit skót királyné. Pápa, 1935. 1.— ”
16. *Brunner Emil D.*: A református teologia feladata a jelenkorban. Pápa, 1935. — — —·50 ”
17. *Tóth Endre dr.*: Jézus-regények. Pápa, 1935. —·50 ”
18. *Trócsányi Dezső dr.*: Lelkészképzés, lelkészi továbbképzés. Pápa, 1935. — — —·50 ”
19. *Győry Elemér*: A vasárnap megünneplésének akadályai. Pápa, 1935. — — —·60 ”
20. *Bohatec József D. dr.*: Isten szuverénitása és az állam Kálvin tanításában. Pápa, 1936. —·70 ”
21. *Szabó Dezső*: Hitvallásaink általános értékelése. Pápa, 1936. — — — — — —·50 ”

22. Kiss Sándor: Barth küzdelme az evangéliumi szabadságért. Pápa, 1936. — — — — — — — — — — 80 P
23. Török István dr.: Az Ószövetség értékelése. Pápa, 1936. — — — — — — — — — — 40 „
24. Török István dr.: Luther-idézetek római katolikus kézen. Pápa, 1937. (32 lap.) — — — — — — — — — — 20 „
25. Czeglédy Sándor dr.: A prédikáció gyülekezettszerűsége. 1938. — — — — — — — — — — 4— “
26. Tóth Endre dr.: A református lelkipásztor munkája a gyülekezetben. 1938. — — — — — — — — — — 3— „
27. Márkus Jenő: A liberális szellem a református egyházban. 1939. — — — — — — — — — — 3— „
28. Obbink H. Th. dr.: A prófétaiség. Pápa, 1939. — — — — — — — — — — 30 „
29. Heinzelmann G. dr.: A theologia tapasztalati alapja. Pápa, 1939. — — — — — — — — — — 50 „
30. Tóth Lajos dr.: Főiskolai nyomda története. Pápa, 1939. — — — — — — — — — — 3— „
31. Pap László dr.: Az izraelita újévünnepe. Pápa, 1939. — — — — — — — — — — 3:50 „
32. Tárnok Gyula: Magyar reformátusok a csehszlovákiai kisebbségi sorsban. Pápa, 1939. — — — — — — — — — — 3:50 „
33. Kiss Sándor: A Hegyi beszéd magyarázata. Pápa, 1942. (II. kiadás.) — — — — — — — — — — 5— „
34. Török István dr.: A házasság keresztyén jellege. Pápa, 1939. — — — — — — — — — — 1:80 „
35. Pongrácz József dr.: A legújabb régészeti leletek és az Újszövetség. Pápa, 1940. — — — — — — — — — — 60 „
36. Pongrácz József dr.: Váry Szabó Elemér. Pápa, 1940. — — — — — — — — — — 60 „
37. Pákozdy László Márton: Deuterocesajási tanulmányok I. Pápa, 1940. — — — — — — — — — — 3:50 „
38. Gáty Ferenc: Új magyar református énekeskönyv. Pápa, 1941. — — — — — — — — — — 1:20 „
39. Dezső László dr.: Bevezetés a katonai lelkigondozásba. Pápa, 1941. — — — — — — — — — — 3— „
40. Török István dr.: Széchenyi és mi. Pápa, 1941. — — — — — — — — — — 80 „
41. Dr. Miklós Ödön: A magyar protestáns egyházalkotmány kialakulása a reformáció századában. Pápa, 1942. Füzve 8— P, kötve 10— „
42. Tóth Kálmán: Sámuel próféta az Isten embere. Pápa, 1943. — — — — — — — — — — 4:50 „
43. Tóth Endre dr.: Jókai és Pápa. Pápa, 1943. — — — — — — — — — — 1— „